

Розділ III. СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР РЕГІОНУ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ

doi: 10.15330/msuc.2020.23.60-65

Михайло Гнатюк,

кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри фахових методик
і технологій початкової освіти
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ, Україна)

Mykhailo Hnatiuk,

Candidate of Art Studies, docent
Department of Professional Methods
and Technologies of Primary Education
Vasyl Stefanyk Precarpathian national university
(Ivano-Frankivsk, Ukraine)
hm1405@ukr.net
ORCID ID 0000-0003-0742-8272

УДК 75.058

ПЕЙЗАЖ РІДНОГО КРАЮ У ТВОРАХ МИТЦІВ УКРАЇНИ І СВІТУ, ЙОГО НАВЧАЛЬНЕ ТА ВИХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ

Анотація. У статті висвітлюються історія та теоретико-методологічні аспекти розвитку пейзажу – одного із найемоційніших жанрів образотворчого мистецтва. Опанування основами живопису на відкритому повітрі (пленері) здавна є обов'язковим компонентом підготовки фахівців у навчальних закладах мистецького і педагогічного профілю в Україні і за кордоном. Це дає змогу розширювати можливості образотворчого мистецтва у сфері естетичного виховання. Об'єктом зображення в пейзажі стала природа, архітектура та її оточення на рівнині, у горах і на морі. Особливий вплив природного ландшафту на особистість дитини, про який відзначали визначні педагоги. Тож актуальність теми очевидна, особливо для сучасної школи, де образотворче мистецтво в початкових класах не набуло належного статусу. Воно відіграє важливу роль у самостійній роботі студентів, проте недостатня кваліфікація вчителів з образотворчого мистецтва та інші чинники не дозволяють належним чином розвивати творчі навички і здійснювати виховання. Особливо ця проблема загострилася з використанням сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій, які впливають на традиційні види діяльності на уроках і поза ними, добір методів навчання, що призводять до зміни способу життя, гіподинамії та інших тенденцій.

Ключові слова: образотворче мистецтво, художник, пейзаж, жанр, пленер, гори, Гуцульщина, квіти, дерева, методика, урок, малювання.

LANDSCAPE OF THE NATIVE LAND IN THE WORKS OF ARTISTS OF UKRAINE AND THE WORLD, ITS EDUCATIONAL AND UPBRINGING SIGNIFICANCE

Abstract. The article covers the history and theoretical and methodological aspects of landscape development – one of the most emotional genres of fine arts. Outstanding artists have shown in their works the beauty of their native land and the ability to influence the emotions and consciousness of people through its means. Mastering the basics of painting in the open air (open air) has long been a mandatory component of training in educational institutions of artistic and pedagogical profile in Ukraine and abroad. This allows you to expand the possibilities of fine arts in the field of aesthetic education. Nature, architecture and its surroundings on the plains, in the mountains and at sea became the object of the image in the landscape. The special influence of the natural landscape on the child's personality, which was noted by prominent teachers. Therefore, the relevance of the topic is obvious, especially for the modern school, where the fine arts in primary school have not acquired the «status of citizenship». Drawing plants (flowers, trees), clouds, huts and landscapes in general is provided by the program. It plays an important role in the independent work of students, but the lack of professional training of teachers of fine arts and other factors do not allow to properly develop creative skills and education. This problem is especially exacerbated by the use of modern information and computer technologies, which affect traditional activities in and out of class, the choice of teaching methods, lead to lifestyle changes, inactivity, distance learning and other trends. According to the National doctrine of education development in Ukraine, the professional pedagogical studies must be

personality oriented. The future teacher must be trained not only as a subject teacher, but also a professional teacher capable to communicate and interact with pupils and adults. A future educator has to know that pedagogical expedience of his activity is at first the result of his mastering the psychological and pedagogical knowledge, secondly, investigation of the rational use of his potential individuality in the process of pedagogical interactivity. The main feature of professional training of future teachers has to be his social orientation, the orientation to meaningful values. Certainly the aesthetic and artistic values have to be socially meaningful features created by humanity.

Keywords: fine arts, artist, landscape, genre, plein air, mountains, Hutsul region, flowers, trees, methods, lesson, drawing.

ВСТУП

Постановка проблеми. Краса і неповторність природного ландшафту надихають людину на творче самовираження в різних формах і видах мистецтва. У кожному куточку української землі є місця, які здатні пробуджувати найпотаємніші і найглибші спогади про прожиті роки, рідну хату, сад, подвір'я, вулицю, село чи місто. Загалом це наша мала Батьківщина, з якої ми вийшли, з якою зріднилися і яка стала для нас незабутньою і святою. Саме ці місця найчастіше стають об'єктами для творчого самовираження художників, поетів та дітей. Проте від окремих педагогів можна почути висловлювання про неважливість малюнків для дітей і студентів, мовляв, їм образотворчості не треба, бо в них методика і комп'ютерні технології замінять традиційну художню культуру, практичні методи (роботу в матеріалі) і т. ін. Те, що нині називають інноваційними технологіями, окрім комп'ютера, давно не нове, а метод проєктів, який набув поширення, це задум, переданий у малюнку, кресленні художниками, архітекторами, тільки око людини має володіти здатністю його «читати» і усвідомлювати. Особливо важливо «читати» і створювати малюнки в молодшому віці, коли діти найбільш податливі для навчання і розвитку. Якщо для музики треба мати слух, то для занять образотворчим мистецтвом треба володіти художнім баченням світу, яке формується під впливом фахівців у процесі тривалого навчання, зокрема і малювання пейзажу.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. На важливості природи у вихованні дітей звертав увагу ще К. Ушинський. «Називайте мене варваром у педагогіці, – писав педагог, – але я виніс з вражень свого життя глибоке переконання, що прекрасний ландшафт має такий виховний вплив на розвиток молодої душі, з яким важко змагатися впливові педагога». Він стверджував, що малюнок має йти попереду навчання письма і читання, хоч усі ці заняття повинні здійснюватися одночасно (Ушинський К., 1983, с. 250).

Актуальні питання і особливості роботи над пейзажем різними матеріалами і техніками, розв'язання творчих завдань висвітлювали у посібниках для студентів Г. Біда, А. Яшухін, М. Маслов. Проаналізувавши основні прийоми, правила і закони, автори дають методичні поради з організації навчання на пленері, розкривають методику виконання завдань (Маслов Н., 1984).

Виїзди на пленер до Яремчі, Верховини, Лючі, що на Івано-Франківщині, тривалий час організовував М. Левицький – методист Обласного будинку художньої самодіяльності облпрофради (ОБХС). Самодіяльні художники мали можливість навчатися у професіоналів і відкривати в себе здібності, про які й не здогадувалися (Гнатюк М., 2017, с. 45-47). Про пленерні практики в Карпатах повідомила мистецтвознавець і педагог І. Чмелик, яка перебувала там ще під час навчання. Вона наголошує на необхідності тренування навичок виконання етюдів фарбами, в оволодінні рисунком і перспективою (Чмелик І., 2013, с. 168). Малювання з природи, як особливий вид діяльності на заняттях з образотворчого мистецтва стало предметом інших дослідників, які відзначають, що пленер є важливим складником роботи над пейзажем (Черній Л., 2018). На основі матеріалів практик і власного досвіду І. Мельничук підготовлено навчально-методичний посібник для студентів художніх спеціальностей з методики викладання живопису та композиції, де окреслено коло завдань та етапи їх виконання (Мельничук І., 2013). Значний внесок у розвиток методики навчання образотворчого мистецтва на Прикарпатті, зокрема малювання квітів, дерев і архітектури, внесла художниця-педагог К. Медвідь, яка 48 років працювала у школах Івано-Франківська. Педагог теми «Пейзаж», «Архітектура» подавала з використанням малюнків, вводючи дітей у певний образ: наприклад, хатка зайчика і хата баби Яги, дерева-привиди, як пливуть небом хмари і як виграють кольори веселки тощо. Її уроки відвідували студенти-практиканти, директори шкіл та слухачі курсів підвищення кваліфікації.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ – висвітлити актуальні питання художньої освіти, зокрема особливості малювання пейзажу рідного краю, розкрити його навчальне і виховне значення.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення мети наукового пошуку використані такі методи: теоретичні – аналіз, порівняння і систематизація фактичного матеріалу, хронологічний та історичний; практичні – збір, фотофіксація та інші.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

На основі аналізу наукової і навчально-методичної літератури, практичного досвіду можемо стверджувати, що малювання з природи на природі є важливим чинником формування творчих здібностей особистості. Пейзажем (фран. *paysage*, від *pays* – країна, місцевість, ландшафт) називають жанр образотворчого мистецтва, у якому об'єктом зображення є насамперед природа, будинки, вулиця чи окраїна міста, села, море, гори; опис реальної чи уявної місцевості в просторі, у статичному (спокійному) або в динамічному (під час стихії) стані; розрізняють сільський, міський, морський, гірський, індустріальний пейзажі. Міський пейзаж нині називають ще урбаністичним (Пасічний А., 2003, с. 131).

Як жанр (фран. *genre*, від лат. *generis* – рід, вид) станкового живопису (від сл. «станок», «мольберт») (Пасічний А., 2003, с. 173), він об'єднує самостійні картини, призначені для сприймання в закритому просторі, у музеях і

галереях, які є окрасою житлових та громадських інтер'єрів. Його вивчення відбувається на пленерних студіях, де формують творчі навички і закріплюють теоретичні знання, здобуті в аудиторіях. Пленер (фран. en plein air – живопис на відкритому повітрі, просто неба) передає в картині мінливість кольорів під дією сонячного світла й атмосфери (Маслов Н., 1984 с. 109). Навчання на пленері є обов'язковим компонентом підготовки митців-педагогів.

Перші умовні елементи пейзажу з'явилися завдяки етруським (VIII–IV ст. до н. е.), пізніше китайським і японським художникам (VII–XV ст.), які керувалися готовими схемами і канонами. У Європі пейзаж почав виокремлюватися у XV–XVI ст., проте окремі його елементи слугували переважно антуражем до портретів. Першими пейзажистами стали: Лукас Кранах Старший і Альбрехт Альдторфер у Німеччині (Ходж А., 2012, с. 20, 36).

У сучасному розумінні мистецтво пейзажу з'явилося в Голландії у XVII ст. і стало виявом національної гордості. Тоді ж виник і самостійний жанр – марина (зображення моря) (Пасічний А., 2003, с. 103). В епоху класицизму поєднуються героїчний пейзаж з міфами (Н. Пуссен) і точне відтворення певної гірської місцевості – вестути (Пасічний А., 2003, с. 25). Природа для художника все більше стала стимулом для роздумів, місцем усамітнення і відпочинку, усвідомленням історії.

Одним із перших, хто став працювати на пленері, був англієць Джон Констебл (Ходж А., 2012, с. 96–97), а у Франції невдовзі заявила про себе «Барбізонська школа», з якої вийшло чимало пейзажистів світового рівня.

В останній третині XIX ст. в європейському мистецтві з'являються художники-імпресіоністи (від франц. impression – враження) (Полякова Ю. 2006, с. 60–61) Клод Моне, Огюст Ренуар, Едуар Мане, Альфред Сіслей, Каміль Пісарро, Берні Морізо та інші. Головне для них не стільки об'єкт і точність його відтворення, а те враження, яке пейзаж викликає, коли на нього дивитися. Імпресіоністи збагатили малярство передачею вражень і відчуттів за допомогою нових художніх технік (пуантилізм). Їхні пошуки сприяли тому, що в освітніх закладах пленерна практика стала обов'язковим компонентом навчання.

Виокремлюємо творчість геніального Т. Шевченка, зокрема його твори із серії «Мальовнича Україна» (хата батьків, церкви Києва, Почаєва, околиці Полтави, Суботова) та інші, які він виконав під час перебування в Україні (Овсійчук В., 2008).

Розквіт живопису в Україні відбувся наприкінці XIX ст. С. Васильківський, К. Костанді, С. Світославський, М. Пимоненко, В. Кричевський, М. Глущенко, М. Бурачек, М. Мурашко передавали красу природи, сіл і народної ноші (Український живопис, 2005).

Гуцульська тематика домінувала у творчості галицьких художників: К. Устияновича («Гуцулка біля джерела», «Гуцул») та Т. Копистинського («Довбуш та Дзвінк»), Я. Пстрака («Гуцул зі свічкою», «Молодиця-гуцулка»), О. Куриласа («На Гуцульщині») – знаного викладанням у школі О. Новаківського (Львівський музей, 1975).

Видатний художник І. Труш створив такі твори з життя і побуту гуцулів: «Гагілки», «Гуцулка з дитиною», «Трембітарі», «Сільський господар» та ін. (Львівський музей, 1975). Його соратник Ю. Панькевич – випускник Краківської і Віденської академії мистецтв – відзначився як педагог, автор методичних порад «Маляр і природа» (Неділя, 1911). Художник зауважив, що малюнок, виконаний фарбами, удень виглядає інакше, аніж у сутінках, дав пояснення колориту, стилю митця.

Гуцульська тематика представлена і польськими художниками: С. Обст – «Гуцул», «Гуцулка на коні», «Портрет різьбярю Ю. Шкрібляка», Я. Ярошинський – «Повернення з полонини», «Гуцульське весілля в Коломиї», Т. Аксентович – «Похорон на Гуцульщині», С. Дембіцький – «У гуцульській хаті», К. Коссак – цикл «Гуцульщина» та інші (Дутка В., 2007, с. 93–99).

Мистецька школа О. Новаківського у Львові щоліта проводила пленерну практику в Космачі (Гуцульщина) і проводила виставки-звіти у Львові (перша 1926 р.), Коломиї, Станіславі, Стрию, Дрогобичі, Перемишлі, Тернополі (Овсійчук В., 1998, с. 204–205).

У творчості О. Кульчицької особливе місце посідає гуцульська тематика. У Косові проживали її батьки і вона створила низку творів: «Дві гуцулки», «Діти на леваді», «Жіноча рада», які використовувала в педагогічній роботі.

У другій половині XX ст. на Гуцульщину щоліта (27 років) відбувало подружжя львівських художників – Роман і Маргіта Сельські, які у с. Дземброня (Верховинщина) створили найбільше живописних полотен (Сельський В., 2006, с. 70).

У 70–90 рр. XX ст. на Прикарпатті в жанрі пейзажу працювали художниками П. Сахро, М. Варення, І. Лобода, О. Коровай, Ф. Майко, які, змальовуючи краєвиди в гуцульських і покутських селах (вулиці, хати тощо), створили десятки оригінальних картин, які нині є окрасою музеїв і галерей.

З часу заснування художньо-графічного факультету Івано-Франківського педагогічного інституту пленерні студії у Ворохті відбувалися за керівництва М. Фіголя. Як зазначає дослідниця І. Чмелик, така практика стала справжньою школою професійної майстерності не тільки для студентів, але й викладачів, які її вели (Чмелик І., 2013, с. 168). Там проходили практику студенти і педагогічного факультету (керівники М. Гнатюк і Я. Стоєвська).

Малювання з природи – це не пасивне копіювання, а процес активної творчої діяльності, пов'язаної з мисленням, розвитком почуттів. Сприймання і виникнення на його основі певних асоціацій, що сприяє появі художніх образів. Матеріальне безпосередньо діє на органи чуття, а процес малювання дає можливість розкрити особливості побудови форм, які на перший погляд видаються незрозумілими. Перш ніж почати картину, художник виконує чимало підготовчих ескізів з метою її вивчення і пошуку композиції. Це уможливорює розвивати спостережливість, спонукає відкидати зайве і акцентувати увагу на характерних особливостях об'єктів.

Учень, який розуміє завдання малювання з природи, творчо переосмислює і передає її характерні ознаки, підвищує власну мотивацію і зацікавленість предметом. Без розвитку навичок спостерігати, аналізувати і відтворювати квіти,

дерева, хмари, ліс, ландшафт загалом важко досягнути належного прогресу в малюванні. Якщо дитина змалечку привчається помічати красу природи, довкілля, людей, творів мистецтва, вона стане творцем і буде в подальшому жити за законами краси й гармонії.

Заняття живописом починають з вивчення основ кольорознавства, виконання короточасних етюдів: листків, дерев різних порід, квітів. Наприклад, листок дуба нагадує овал; листок плюща – близький до шестикутника. У процесі передачі форми рослин важливо не налягати на олівець, аби лінії не проглядалися після нанесення акварелі.

Малювання фарбами вимагає певних навичок, тож листок клена завдяки складному силуету і забарвленню рекомендується для виконання аквареллю. Той самий зелений колір може змінюватися, виглядати то сіруватим, жовтуватим чи синюватим – усе залежить від освітлення, кута потрапляння світлових променів, відстані до глядача та його вміння бачити. Око художника здатне відрізнити найменші деталі і відтінки кольорів та передавати їх на картині.

Квіти відрізняються будовою і кольоровим забарвленням: від нижніх тонких, часто яскравих і веселкових з багатьма різноманітними відтінками, до більш урівноважених, гармонійних поєднань. Їх зображення починають з визначення осей і загальної конструкції форми, які задають напрям окремим частинам та організують будову симетричних елементів композиції. Тільки на завершальній стадії звертають увагу на деталі, які надають характеру квітам загалом. Складність у малюванні рослин у тому, що вони не мають чітко вираженої геометричної форми. Малюнок – не фотографія і не точна копія природи, а відображення її найістотніших елементів. Тож зображений художником краєвид часто на малюнку є привабливішим, аніж той, що в природі.

Перед вивченням теми «Пейзаж» рекомендується провести екскурсію задля ознайомлення з особливостями будови порід дерев, які мають певні відмінності у формі, напрями крони. Так, тополя, береза і верба мають один напрям гілок, а дуб, ялина і сосна – інший. На зовнішній вигляд дерева впливає і його вік. Молоді дуби є високі і стрункі, а багаторічні з товстими стовбурами.

Першими вправами в опануванні живописом є теоретичне вивчення кольорів, їх класифікації та психологічного впливу на людину. Кольори мають різні властивості, одні приближують об'єкти зображення, інші віддаляють. У малюванні фарбами важливим є володіння відповідними техніками і прийомами. На перших порах рекомендується використовувати водяні акварельні і гуашеві фарби, які вибирають відповідно до завдань і мети уроку.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проблема малювання з природи карпатського пейзажу турбувала педагогів-художників і раніше. Проте нині, у час новітніх комп'ютерних технологій, у загальноосвітніх навчальних закладах усе менше звертають увагу на образотворче мистецтво загалом та його роль у розвитку дітей зокрема. Про глибоку кризу чинної нині офіційної педагогіки і всієї освітньої системи, яка фактично не визнає, що найважливіше для кожної дитини є знання про рідний народ, українську мову, історію та культуру, Батьківщину, наголошував академік НАПН України І. Зязюн. Він зазначав, що «виросло вже декілька поколінь, повністю відчужених від української духовності... історії, звичаїв, моралі свого народу, оскільки традиції зникли зі способу життя, зі шкільної освіти і виховання» (Освіта, 2013, С. 10).

Зарадити справі можна створенням мережі позашкільних мистецьких закладів, гуртків, студій, куди якнайбільше треба залучати дітей. Однак нерозуміння важливості проблеми і неналежне викладання мистецтва в початковій школі, відсутність комплексного підходу в доборі методів, форм навчання не сприяє розвитку в дітей необхідних здібностей. Якщо цю важливу сферу діяльності ігнорувати й надалі, тоді в зрілому віці матимемо відразу до культурних традицій і як наслідок – духовне зубожіння людей. На часі актуалізація образотворчого мистецтва в закладах освіти. Подальших досліджень потребує, до прикладу, питання вивчення використання навчальних комп'ютерних програм у образотворчій діяльності молодших школярів, зокрема в малюванні пейзажу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Гнатюк, М. В. (2017). Родина Левицьких: священики, митці, педагоги. Івано-Франківськ: Фоліант.
- Дутка, В. (2007). Гуцульщина в малярстві українських та польських художників. Вісник Львівської національної академії мистецтв. Спецвипуск III, Львів, 93-99.
- Львівський музей українського мистецтва: альбом: авт. вступ. ст.: Якущенко Г., Нановський Я. В-во: Мистецтво, 1975.
- Маслов, Н. Я. (1984). Пленэр: Практика по изобразит. Искусству. Учеб. пособ. для студентов худож.-граф. фак. пед. ин-тов. Москва: Просвещение.
- Мельничук, І. Ю. (2013). Методика викладання живопису та композиції під час літньої практики (для студентів факультету образотворчого мистецтва): навчально-методичний посібник. Київ: Емма.
- Овсійчук, В. А. (1998). Олекса Новаківський. Львів: Фенікс.
- Овсійчук, В. А. (2008). Мистецька спадщина Тараса Шевченка в контексті європейської художньої культури. Львів: Інститут народознавства НАН України.
- Панькевич, Ю. (1911). Маляр і природа. Неділя, Ч.8, 7; Ч.9, 2-3; Ч.10, 6-7; Ч.14, 4-5.
- Пасічний, А. М. (2003). Образотворче мистецтво. Словник-довідник. Тернопіль: Навч. книга-Богдан.
- Покликаний творити добро. (2013). Освіта. 27 лют. З бер.
- Полякова, Ю. Ю. (2006). У світі прекрасного. Ілюстрована енциклопедія для дітей. Харків: Веста: Ранок.
- Сельський, В. К. (2006). Родина: монографія. Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ ПНУ ім. В. Стефаника.
- Український живопис XIX – початку XX ст. з колекції НХМУ (2005): альбом. Хм.: Галерея, К.: Артанія нова.

- Ушинський, К.Д. (1983). Вибрані педагогічні твори. В 2-х т. / Редкол.: В. Н. Столетов та інші. К.: Рад. школа, Т. 2. Проблеми руської школи / Уклад. і підгот. до друку Е.Д. Дніпров. : за ред. А. І. Піскунова. 360.
- Ходж, А. Н. (2012). Історія живопису [пер. з англ.]. Х.: Фактор.
- Черній, Л. (2018). Пленер як важлива складова роботи над пейзажем з натури на заняттях із образотворчого мистецтва. Педагогічний пошук, 2 (98), 57-60.
- Чмелик, І. (2013). Пленерна практика у Карпатах як важливий чинник професійної підготовки вчителя мистецьких дисциплін. Гірська школа Українських Карпат : наук. фахове видання з пед. наук, 10, 166-168.

REFERENCES

- Hnatiuk, M. V. (2017). Rodyna Levytskykh: sviashchenyky, myttsi, pedahohy. Ivano- Frankivsk: Foliant.
- Dutka, V. (2007). Hutsulshchyna v maliarstvi ukrainskykh ta polskykh khudozhnykiv. Visnyk Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv. Spetsvyпуск III. Lviv, 93-99.
- Lvivskiy muzei ukrainskoho mystetstva: albom: avt. vstup. st.: Yakushchenko H., Nanovskiy Ya. V-vo: «Mystetstvo». 1975.
- Maslov, N. Ya. (1984). Plenер: Praktyka po yzobrazyt. Yksusstvu. Ucheb. posob. Dlia studentov khudozh.-hraf. fak. ped.. yn-tov. M.: Prosveshchenye, 112.
- Melnychuk, I. Yu. (2013). Metodyka vykladannia zhyvopysu ta kompozytsii pid chas litnoi praktyky (dlia studentiv fakultetu obrazotvorchoho mystetstva): navchalno-metodychnyi posibnyk. Kyiv: Emma.
- Ovsiichuk, V. A. (1998). Oleksa Novakivskiy. Lviv: Feniks.
- Ovsiichuk, V. A. (2008). Mystetska spadshchyna Tarasa Shevchenka v konteksti yevropeiskoi khudozhnoi kultury. Lviv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy.
- Pankevych, Yu. (1911). Maliar i pryroda. Nedilia, Ch.8, 7; Ch.9, 2-3; Ch.10, 6-7; Ch.14, 4-5.
- Pasichnyi, A. M. (2003). Obrazotvorche mystetstvo. Slovnyk-dovidnyk. Ternopil: Navch. knyha-Bohdan, 216.
- Poklykanyi tvoryty dobro. (2013). Osvita. 27 lyut. 3 ber., 10.
- Poliakova, Yu. Yu. (2006). U sviti prekrasnogo. Iliustrovana entsyklopediia dlia ditei. Kharkiv: Vesta: Vydavnytstvo « Ranok», 128.
- Selskyi, V. K. (2006). Rodyna: monohrafiia. Ivano-Frankivsk: VDV TsIT PNU im. V. Stefanyka.
- Ukrainskyi zhyvopys kintsia XIX – pochatku XX st. z koleksii NKhMU (2005): albom. Khm.: Halereia, K.: Artaniia nova.
- Ushynskiy, K.D. (1983). Vybrani pedahohichni tvory. V 2-kh t. / Redkol.: V. N. Stolietov ta inshi. K.: Rad. shkola, T. 2. Problemy ruskoj shkoly / Uklad. i pidhot. do druku E.D. Dnieprov. : za red. A. I. Piskunova.
- Khodzh, A. N. (2012). Istoriia zhyvopysu [per. z anh.]. Kh.: Faktor.
- Chernii, L. (2018). Plenер yak vazhlyva skladova roboty nad peizazhem z natury na zaniattiah iz obrazotvorchoho mystetstva. Pedahohichniy poshuk, 2 (98), 57–60.
- Chmelyk, I. (2013). Plenerna praktyka u Karpatakh yak vazhlyvyi chynnyk profesiinoi pidhotovky vchytelia mystetskykh dystsyplin. Hirska shkola Ukrainykykh Karpat : nauk. fakhove vydannia z ped. nauk, 10, 166-168.

Пеник І. Архітектурний пейзаж, 1972

Малюнок дитини 5 р.

Гнатюк М. В. Покинута хата. Ворохта, 1993

Прокопів П. Кецало З. на пленері. Ворохта, 2005

Студенти педагогічного факультету малюють пейзаж, 2015

Статтю подано до редколегії 27.08.2020 р.
Рекомендовано до друку 12.09.2020 р.